

Stedelijke Successie

Direct uit de stad het voedselbos in

“Dudelido, dudelido!”. Daar horen we de wielewaal uit volle borst zijn partner toezingen in de vroege ochtend, hier in Portugal. Met zijn prachtige stem, kleurrijke gele verenkleed, en charmante vlucht is hij elke dag te bewonderen in ons bos in de buurt van Porto. In mijn vorig leven, in de buurt van Rotterdam, had ik nooit van de wielewaal gehoord. Kennis van vogels was toen vrijwel afwezig bij mij. Mijn interesse in fauna en flora was behoorlijk beperkt. Als ontwerper beschouwde ik natuur als groenvoorziening: de boom als markering tussen parkeerplaatsen en het gras als aanvullende groene tint in stedenbouwkundige composities.

20 jaar lang heb ik architectuur en stedenbouw beoefend in Nederland. Na mijn opvoeding in Brazilië ben ik verhuisd naar de Lage Landen, verleid door ontwerp-tradities, aldaar. Veel heb ik toentertijd geleerd over stadsontwikkeling. Termen als ‘pionieren’, ‘tussentijd’, en ‘voedingsbodem’ waren al snel onderdeel geworden van mijn vocabulaire. Gewapend met kaarten en stickers ging ik vaak met collega’s ‘de wijk in’, op zoek naar de energie van plekken die het verschil konden maken binnen ons programma. Zo hebben we de Steigersgracht gescout voor het RIF010 project en de Las Palmas Parasite een nieuw leven geschonken op Heijplaat.

Anderhalf jaar geleden ben ik samen met mijn lief vertrokken naar Portugal. Hier zijn we onze droom aan verwezenlijken: wonen midden in ons voedselbos. De designcultuur is nooit van mijn pad verdwenen, maar na 20 jaar werken met papier en stenen voelt het goed om de komende 20 jaar bezig te zijn met compost en eten. Bij de Quinta (kleine boerderij in het Portugees) zijn we dag-in dag-uit bezig met bosbouw. Hier bevinden zich verschillende soorten van bossen op ons terrein. In zeer verschillende fases van hun successie. Van het volwassen eikenbos tot ons beginnende voedselbos. Daarnaast hebben we eucalyptus- en mimosabossen, samen met stukken die nog ondoordringbaar bedekt zijn met bramen en andere struiken. Daartussenin wonen in opperste veiligheid allerlei soorten van dieren, die al veel langer dan wij bezig zijn met beïnvloeding van het land. Denk maar aan wormen, mieren, bijen, knaagdieren, slangen, vossen, wilde zwijnen en natuurlijk ook de wielewaal!

Ons eerste jaar op deze plek hebben we besteed aan observatie van dit kleine natuurreservaat. Kijken naar patronen, posities en invloeden van de zon, waterlijnen, windrichtingen en de ontwikkeling van de vegetatie tijdens de verschillende seizoenen. Met mijn architectonische blik heb ik de natuurlijke successie van dichtbij meegemaakt, en mijn acties aangepast om veranderingen te bevorderen. Denk aan aanplant van pioniersbomen, creatie van een boslaag voor de tussentijd en verbetering van de voedingsbodem met compost.

Ik ben blij dat ik gebruik kan maken van nog steeds hetzelfde vocabulaire dat ik toepaste in de stedenbouw. Stadsontwikkeling en bosbouw hebben namelijk veel met elkaar gemeen. Verschillende fasen van natuurlijke successie zijn ook te vinden in de stedelijk omgeving. Huidige rafelranden rond het Centraal Station zijn vergelijkbaar met het oude havengebied van weleer rond de latere Kop van Zuid, waarvan het masterplan meer dan dertig jaar geleden ontworpen is door Riek Bakker en Teun Koolhaas. De stadsglorie van de Oude Haven en Heijplaat zijn ook goede voorbeelden van verandering. Net als de natuur, zijn steden constant in beweging. Gebouwen poppen op, straten worden doorgetrokken en mensen migreren continu als dieren. Net als onze bossen groeit alles door tot de dood, en dan begint alles weer van voren af aan. Rottende stukken voeden de grond, die op den duur leven laat ontplooiën in volle glorie.

Als bosherder probeer ik natuurlijke beweging te bevorderen met mijn acties. Bij deze complexe systemen, is praktijk soms belangrijker dan theorie. Hier creëren we ruimte voor experimenten, zonder succesverplichtingen. Denk aan het brandveilig maken van land met vegetatielagen of het verhogen van de bodem-pH met houtas. Hoewel ons terrein slechts 3 hectare biedt voor innovatieve ideeën, heeft Rotterdam daarentegen een zee (en rivier) aan mogelijkheden voor stedelijke experimenten.

De stad bruist van initiatieven in sociale, economische en fysieke domeinen. Hier kunnen we veel leren over dynamiek, en samen ontdekken wat de drijvende krachten zijn achter stedelijke successies. Wie en wat groeit tegen verdrukking in? Welke interventies bevorderen stadsontwikkeling? Hoe ziet de weg van de minste weerstand eruit? Welke inzichten kunnen we opdoen bij bestudering successie in de natuur? Is er leven in de “Vergane Glorie”?

Mij lijkt het goed om stedenbouwkundige metaforen van het voedselbos op te speuren tijdens onze stadswandeling van 28 september. Met open ogen en frisse blik willen we in dit ontworpen territorium rondstruinen, op zoek naar signalen die de stad en het bos in onze fantasie verbinden.

Wees welkom, yeah!

Meer info op www.designplatformrotterdam.nl agenda
Start om 14:00 uur in de hal van Rotterdam CS
Vrije toegang bij aanmelding via mail@dpfr.nl

Renato Jeuken(1981)

Architectuur is mijn beroep, terwijl cartografie en het bouwen van pizzaovens mijn grootste passies zijn.

Tijdens mijn studie in Brazilië heb ik bijgedragen aan diverse sociale projecten in kwetsbare gemeenschappen(favelas).

Na mijn afstuderen in 2003 heb ik waardevolle ervaring opgedaan bij verschillende architectenbureaus in Nederland, waarbij ik me voornamelijk richtte op conceptontwerp, visualisaties en cartografie (GIS).

Sinds 2023 ben ik mede-eigenaar van Quinta das Florestas, een voedselbosproject gelegen in het noorden van Portugal.

TAKE A WALK ON DESIGN SIDE

De Stad in Successie

*Een wandeling met Renato
Jeuken door Rotterdam*

28 september 2025

Tekst & fotografie: Lasse Haverhals

De stad. We lopen er elke dag, fietsen er elke dag, rennen er elke dag. Maar stilstaan, dat doen we zelden. Om dat patroon te doorbreken nodigde Designplatform Rotterdam Renato Jeuken uit: architect én voedselbosbouwer.

“Vandaag leggen we een parallel tussen natuurlijke successie en de stad,” opent hij in de grote hal van Rotterdam Centraal. Voor velen lijken die twee werelden niets met elkaar te maken te hebben. Nou, dat zal je verbazen, als we Renato moeten geloven. Renato laat ons vandaag zien hoe de stad niet zozeer een *eindproduct* is, maar een constante *successiecyclus* volgt.

Voorafgaand aan de wandeling krijgen we twee vragen mee:

- Wie wordt er op deze plek onderdrukt?
- Wat is de weg van de minste weerstand?

Twee vragen die verrassend herkenbaar zijn in zowel natuur als stad: pionierbomen die andere soorten overwoekeren, planten die koste wat kost naar het licht reiken. In de stad zijn de parallellen nooit ver weg: elk ontwerp sluit onbewust groepen uit, en ook stedelingen kiezen hun routes langs

de kortste lijnen. Met die bril op volgen we Renato door Rotterdam.

Een korte introductie van Jeroen Deckers, kwartiermaker bij Designplatform Rotterdam.

De wandelgroep luistert aandachtig naar de introductie van Renato Jeuken

Een simpele boom

We komen aan bij het eerste punt. Een boom. Een simpele boom op een pleintje bij het Grafisch Lyceum, in de buurt van het Hofplein. “Successie is een cyclus. Het is de opeenvolging van verschillende levensgemeenschappen in een gebied, zoals de ontwikkeling van een duingebied van kale zandvlaktes tot een bos. En na het eindstadia begint alles weer opnieuw,” legt Renato uit. Hij ziet stedenbouw ook zo. “Veel mensen denken dat de stad klaar is, zodra grote gebouwen zich in de stad hebben gevestigd. Maar na verloop van tijd verdwijnt de functie van een plek en raakt het gebied ‘zijn geest kwijt’. En dan zou alles weer opnieuw kunnen beginnen!” vertelt Renato enthousiast en met een sprankeltje hoop. Hij ziet het als taak van een bosbeheerder om successie te versnellen of helemaal zijn

Renato gebruikt een boom als voorbeeld van successie in de stad.

gang te laten gaan. De parallel naar de stad wordt ook hier snel getrokken: wat zou dan de rol zijn van een stedenbouwer voor een stad? Hoort hij of zij successie te versnellen, of juist te vertragen? En misschien wel twee belangrijkere vragen: waar ligt het evenwicht? En hoe ver kun je ingrijpen?

‘It depends’ – die wijze uitspraak over keuzes maken, van een hoogleraar uit zijn studietijd, is Renato altijd bijgebleven.

Crooswijk: een grensgebied van biotopen

We lopen door naar Crooswijk. Een plek waar Renato graag komt en die hij ons ook graag laat zien. “Crooswijk is ontzettend interessant”, begint Renato.

We zijn in Crooswijk, waar Renato graag komt.

Het is een wijk waar verschillende typologieën en levens elkaar kruisen. “In de grensgebieden tussen biotopen, daar leeft het pas echt. Ik vergelijk Crooswijk graag met zo’n grensgebied. Er gebeurt zoveel. Bewoners zetten zich écht in voor de wijk. Er zijn zoveel initiatieven. Crooswijk is echt een stille kracht.” Het is geen geheim dat Renato veel bewondering heeft voor Crooswijk en veel mensen in de groep delen die mening.

Renato vertelt over zijn fascinatie voor Crooswijk.

Er is veel te doen om gras

We komen aan in de wijk Rubroek. Het is een oude stadswijk van Rotterdam, gelegen tegen het centrum en grotendeels herbouwd na de Tweede Wereldoorlog.

De groep midden op het grasveld, tussen de portieketagewoningen.

De wijk kent vooral portieketagewoningen met een mix van groen en woningbouw. We staan inmiddels tussen een van die portieketagewoningen, op het gras. “Groenvoorziening is iets heel anders dan alleen maar gras. Als er iets is waar ik de afgelopen jaren achter ben gekomen, dan is het dat wel.” Toen Renato vertrok naar Portugal om daar zijn droom van het hebben van een voedselbos te verwezenlijken, werd hij direct geconfronteerd met de werking van successie. “In de eerste paar maanden vochten wij tegen de successie. We maaiden continu ons gras om die overwoekering tegen te gaan. We bleven maar bezig. Op een gegeven moment keken we naar elkaar en besloten om het gras zijn gang te laten gaan.” En dat veranderde hun blik op successie. “We waren gefascineerd. Het perceel groeide uit tot iets magisch. En we hadden er ook ontzettend veel aan. Successie speelt zo’n belangrijke rol in

ons leven, dat beseffen we alleen nog niet genoeg.”

De kenmerkende portieketagewoningen van de wijk Rubroek.

De groep betreft de discussie op de locatie waar we nu staan. Die heeft een duidelijke inrichting (gras met daaromheen de woningcomplexen), maar waar het voor diende, was niemand echt duidelijk. En dat mensen verschillend denken over wat je er dan wél mee moet doen wordt ook duidelijk. Renato zou het graag willen overlaten aan successie. Iemand uit de groep merkt dan echter terecht op dat “zichtlijnen belangrijk zijn voor de veiligheid in een buurt”. Een ander haakt daarop aan en ziet iets in een plek voor voedselvoorziening, waar mensen samen aan de productie van voedsel kunnen werken voor de buurt.

Iedereen luistert vol belangstelling naar wat de ander te zeggen heeft.

“Dat creëert een bewustzijn en saamhorigheid die mensen in de buurt ook een veiliger gevoel kan geven.” Eén ding wordt duidelijk. Iedereen heeft een andere kijk op de omgeving en de oplossing is nog niet zo eenvoudig. Je kunt je afvragen wat goed of fout is. Nou ja, ‘*It depends*’.

Er wordt binnen de groep volop gediscussieerd over hoe we de ruimte zouden kunnen indelen.

Renato haalt weer een anekdote aan. Toen hij en zijn vrouw introkken in hun huis in Portugal, ontdekte hij al gauw dat er een slang bij hen in het dak verbleef. “Tja... een slang denkt niet: jij hebt dit huis gekocht dus ik ga wel weg, hoor. Toen ben ik wel gaan nadenken. Dit is huis is óók van die slang. Ik kan het eigenlijk niet maken om hem weg te halen.” Freek, zo hebben ze de slang genoemd, mocht blijven. Het is een mooie metafoor voor keuzes die wij als samenleving elke dag maken. Tot op heden heeft natuur veel plaats moeten maken voor ons, de mens. Maar hoe acceptabel is dat eigenlijk? Van wie is de openbare ruimte, en wie heeft het recht om dat te bepalen? Dat de wandeling stof tot nadenken geeft, is wel duidelijk.

En we zijn nog niet klaar voor vandaag!

Een ‘oude eik’

We zijn inmiddels al zo'n twee uur aan het wandelen, als we aankomen bij de Oude Haven. Een iconische plek in Rotterdam die veel historie kent. “Een oude eik”, zo zou je het volgens Renato kunnen noemen. Een oude eikenboom heeft net als deze iconische plek veel meegemaakt en allerlei successiestadia doorstaan. Dat vergeten we vaak. Alles wat je om je heen ziet, is het resultaat van jaren, decennia, nee, eeuwenlange successie. En dit is niet het eindresultaat. De plek zal wéér veranderen. Wéér een andere functie krijgen. Dat is het lot van de stad. Eeuwige stedelijke successie, gelukkig maar.

De Oude Haven

Een verhitte afsluiting

Om de wandeling af te sluiten lopen we door naar de Maasboulevard. Renato vertelt over RiFO10, een kunstmatig watersportgebied met waterbassin in en om de Steigersgracht, midden in Rotterdam.

We lopen naar het een na laatste punt: de Maasboulevard.

Hij is medeontwerper, maar heeft het nog nooit met eigen ogen gezien. “Ik wil het graag eens zelf ervaren,” zegt hij. Dan verandert de sfeer plots. Een kritische toon klinkt over de Maasboulevard en binnen de groep ontspint zich een levendige discussie. Argumenten gaan over en weer, met respect en aandacht voor elkaars standpunten – iets waarvan ze in Den Haag nog wat van kunnen leren! RiFO10 blijkt een lastig onderwerp. Het project is een flinke energieslurper en bovendien ging het ten koste van een alternatief plan: een voedselbos – nota bene Renato’s grote liefde. “Hoe past dat bij je identiteit? Hoe kun je meewerken aan iets dat jouw passie, voedselbossen, verdringt?” klinkt het met een kritische toon. Renato blijft kalm. “Het leven verandert, en mensen veranderen mee. Het is nooit zwart-wit. Je groeit in je keuzes. Het is net als bomen in een voedselbos. Een boom

kun je goed of slecht vinden, net als slang Freek. Voor sommigen hoort hij niet in huis, voor mij wel. Zo werkt het ook met de stad: elke plek krijgt een eigen functie. Hier is dat een surfspot, ergens anders kan een voedselbos ontstaan. Het hangt altijd van de situatie af. *It depends.*”

Op de Maasboulevard ontwikkelt zich een interessante discussie over de rol van Renato bij de realisatie van RiFO10.

De discussie blijft nog even doorgaan terwijl we naar de Steigersgracht lopen. Daar zien we RiFO10 voor het eerst van dichtbij. Op de kade zitten mensen te kijken naar de surfers die over de golven glijden. En plots keert de vraag van het begin terug in mijn gedachten: Wie wordt hier eigenlijk onderdrukt? Voor de een is dit een speelplaats en trekpleister, voor de ander een gemiste kans op groen en gemeenschapszin. Het antwoord blijft ongrijpbaar. Misschien is dat precies de les van vandaag: *'it depends'*.

Op het einde kunnen we gelukkig wel weer lachen met z'n allen!

Surfers in de Steigersgracht (RiFO10)